

V/1.1.: A kutatás alapintézményei, kutatóegyetemek

V/1.1.1.: Történeti áttekintés

Mikor jöttek létre Magyarországon az első egyetemek?

Az első európai egyetemet Bolognában alapították 1088-ban. A sor gyorsan folytatódik, 1090-ben Párizsban, ezután Oxfordban, Montpellier-ben és Cambridge-ben alakult új egyetem. A 13. sz. elején a Salamanca-i Egyetem, majd a Padovai Egyetem nyitotta meg kapuit. Az 1300-as években Prágában, Krakkóban, Bécsben, Heidelbergben alakultak újabb, ma is fennálló egyetemek. A 14. és 15. század fordulóján Magyarországon is létrejöttek tudományos iskolák. Első egyetemünket a bolognai mintájára Nagy Lajos alapította Pécsen. Zsigmond király Óbudán, Mátyás király pedig Pozsonyban létesített egyetemet. Erdélyben Báthory István alapított egyetemet a kolozsmonostori apátságához tartozó kolostor épületeiben. Ezek az intézmények néhány évtizeden belül bezárták kapuikat. Ezt követte a pozsonyi egyetem megnyitása (Vitéz János, Mátyás király, 1467), amely a bolognai mintájára készült.

A 16-17. században, a török hódoltság alatt – a három részre szakadt országban – egyre nőtt a korszerű műveltségre és tudományos képzésre irányuló igény. Pázmány Péter esztergomi érsek legfontosabb feladatának tekintette, hogy intézményessé tegye az országnak és az egyháznak egyaránt fontos, művelt vezetőréteg kinevelését. A zseniális prédikátor saját vagyonából az akkor ideiglenes prímási székhelyen, Nagyszombatban 1635-ben megalapította a teológiai és bölcsészeti karokból álló univerzitást, és vezetését a jezsuita rendre bízta. Nyilvános vitákon baccalaureatus, magiszter és doktori fokozatot lehetett itt szerezni. A jezsuita egyetem később jogi karral egészült ki.

1769-ben Mária Terézia – a királyi egyetem cím megadása mellett – orvosi fakultást is létesített Nagyszombatban, ezzel igazi, teljes szerkezetű klasszikus egyetem jött létre. Mária Terézia 233 évvel ezelőtt – adta ki a modern magyarországi oktatási rendszer alapvetését jelentő királyi rendeletét, a *Ratio Educationist*. Ebben olvashatjuk, hogy „az egyetem nemcsak szakiskola abban az értelemben, hogy az egyházi és világi hivatalok ellátására képez, hanem a tudományok művelésére és a nemes törekvéseknek a hazában való elterjesztésére is alkalmassá akarja tenni az ifjúságot”. Ezen intézmények nagyban elősegítették Magyarországon a tudomány és művészet oktatását.

Az *universitas magistrorum et scholarium* kritériuma lényegében az volt, hogy több tudományágban mesterek és tanítványok közös munkája nyomán tudományos fokozatot lehetett szerezni. Az elmúlt évezredben a felsőoktatási intézmények sokasága jelent meg a világon, lényegében a fentiekben megfogalmazott cézzal. A sok karral rendelkező, nagyszámú tudományágot művelő tudományegyetemektől a néhány diszciplínára specializálódó szakegyetemekig, az elsősorban akadémiai műveltséget nyújtó egyetemektől a gyakorlati képzésre koncentráló főiskolákig, a lokális igényeket kielégítő regionális intézményektől a világ minden tájáról összeseregglő diákságot oktató nagy egyetemekig szinte mindenféle formáció előfordult és van jelen ma is.

Nem csodálkozhatunk azon, hogy ezen felsőoktatási intézmények között mindig is megvolt és a mai napig megmaradt egy bizonyos

rivalizálás, amely elsősorban a hallgatók érdeklődésének felkeltésére irányul, és amelyben éppúgy helyet kap az intézményi büszkeség, mint a bevételi források iránti küzdelem. A verseny adott országon belül akár öldöklő is lehet, és komoly érdek fűződik ahhoz, hogy a felsőfokú képzést kínáló intézmények száma ne legyen több annyinál, ami kényelmesen finanszírozható, és ne kelljen gyenge minőségű diplomát kiadó intézményeket fenntartani, ugyanakkor a kiváló elhelyezkedést biztosító egyetemek, főiskolák hozzájuthassanak ahhoz a támogatáshoz, amellyel céljaikat elérhetik.

A minőség kérdése tehát elementáris. Nem kell közgazdásznak lenni ahhoz, hogy világosan lássuk: a piacon a hallgatók körében nemcsak a széles körű, megalapozott tudást és biztos megélhetést nyújtó egyetemek iránt mutatkozik kereslet, hanem az olyan intézmények iránt is, amelyek könnyen, viszonylag kis befektetés árán is lehetővé teszik az áhított diploma megszerzését. Tegyük hozzá ehhez azt is, hogy a hallgatói törekvések nem mindig követik a tényleges munkaerőpiaci helyzetet, hanem gyakran vonzódnak olyan divatszakmák irányába, amelyekkel szemben csak mérsékelt az aktuális kereslet.

V./1.1.2.: A felsőoktatási intézmények rangsora

Van-e objektív mérce, amellyel a sokszínű felsőoktatási intézményhálózat egyes elemei összemérhetők? **Lehetséges-e** olyan rangsort készíteni, amelyben egy-egy ország, vagy akár a világ egyetemei szerepelnek és összehasonlíthatók. **Melyek** a felsőoktatás minőségi kritériumai?

Rengeteg szempont juthat eszünkbe a kérdés felvetése kapcsán, amelyek alapján rangsor készíthető: a felvett vagy sikeresen végzett hallgatók száma, a művelt tudományterületek sokfélesége, az intézmény alapítása óta eltelt évek száma, az egyetem ismertsége és elismertsége, az ott tanult vagy oktatott híres tudósok száma, és sorolhatnánk a végtelenségig.

Ahány szempont, annyiféle rangsor készíthető el. Legalábbis így gondolhatnánk. Ha azonban jobban elmélyedünk a világ vagy akárcsak Magyarország felsőoktatási intézményeinek analízisében, rájövünk, hogy a lehetséges szempontok számánál jóval kisebb a létrehozható rangsorok száma. Miért? Azért, mert a felvethető minőségi mutatók, ha nem is vezetnek tökéletesen azonos eredményre, de igaz az, hogy a legnagyobb hagyománnyal rendelkező egyetemek adták a legtöbb kiválóságot a világnak, a legnagyobb vonzerővel rendelkezők diplomáit fogadják a legszívesebben a munkaerőpiacon, a legtöbb tudományban jeleskedő intézmények kínálják a legerősebb, legmegalapozottabb tudást biztosító diplomákat.

Hazai viszonylatban érdemes utalni „*A magyar tudomány helyzete a felsőoktatási intézmények szemszögéből*” címmel a Magyar Rektori Konferencia által 2009-ben készített tanulmányra. Ebben sokféle szempont (doktori iskolák, doktoranduszok száma, PhD/DLA képzésben fokozatot szerzettek száma, kutatás-fejlesztési bevételek összege, felsőoktatási intézmények részesedése az OTKA-támogatásokból, európai pályázatok részaránya, akadémiai kutatócsoportok, magyar publikációk száma stb.) szerint került sor a hazai egyetemek összehasonlítására. Ezen szempontok alapján mindig ugyanaz az 5-7 egyetem foglalta el a lista első helyét, még

akkor is, ha a konkrét sorrendek kicsit különböztek.

Az egyetemi sorrendek felállítása tehát nem lehetetlen vállalkozás, és teljesen érthető, hogy sokan próbálkoztak ilyen rangsorok elkészítésével. Ezek összeállítása során összegyűjthetők azok a kritériumok, amelyek alapján mégiscsak készíthető valamiféle abszolút mérce. A mérce szerint kialakult rangsor elején lenni nemcsak presztízst jelent, nemcsak növeli a hallgatói érdeklődést, hanem egyben – általában – kiemelt finanszírozással is jár. A rangsor dobogós helyeinek megszerzése elsősorban a felsőoktatási intézményre jellemző minőségi mutatókon múlik, de azon is, hogy ezeket milyen meggyőző erővel, mennyire alátámasztva tudja prezentálni az intézmény, és nem utolsósorban azon is, hogy a mutatók értékét, valódiságát milyen következetesen veszi figyelembe a rangsor készítéséért felelős szervezet.

V./1.1.3.: A kutatóegyetem

Miért határozott úgy a magyar felsőoktatási kormányzat, hogy az első hazai, törvényben rögzített egyetemi rangsor dobogós helyeit a „*kutatóegyetem*” szóval minősíti? Első pillantásra azt a kérdést vethetnénk fel, hogy miféle egyetem az, amelyik nem kutat? Eötvös Loránd fogalmazta meg a legjobban a csaknem ezeréves bolognai egyetemhez kapcsolódó alapkritériumot. „Önállóan gondolkodó, alkotó munkát végző, a világ tudományos eredményeit s a nemzeti hagyományokat egyként ismerő tudósokra lenne szükség az egyetemi katedrákon, mert: tudományos az iskola, tudományos a tanítás ott, de csakis ott, ahol tudósok tanítanak. Hozzátehetem, hogy tudósnak nem a sokat tudót, hanem a tudomány kutatóját nevezem.”

Az idézet mondanivalója az, hogy tudományos képzés nem folyhat máshol, csak ott, ahol az új tudást „előállítják”, vagyis ahol eredményes tudományos kutatómunka folyik. A tudományos fokozat adományozása éppen ezen a fontos feladaton alapszik: tudományos fokozatot (ma PhD vagy DLA fokozatot) csak az kaphat, aki bizonyította, hogy önállóan képes tudományos problémák megoldására, eredményeit a nemzetközi tudományos közvélemény és az egyetemi bíráló bizottság egyaránt elfogadta. Az egyetemek, és csakis az egyetemek képesek megítélni azt, hogy ki jutott el erre a szintre. Az az egyetem, amely nem végez kutatómunkát, erre nem képes, tehát nemhogy a dobogóra nem juthat fel, hanem egyetemi mivolta is megkérdőjelezhető.

Nem kétséges, hogy az oktatás színvonala nem kizárólag a kutatómunka eredményességén múlik. A tudást felhalmozni és rendszerezni képes oktatók ellenére hasznos tagjai lehetnek a képzési folyamatnak, hogy maguk nem fedeztek fel semmit, és nem írtak le egyetlen sort sem valamilyen tudományos cikkben. A didaktikus értékét nem szabad lebecsülni, azonban a tudás hitelét éppen az adja meg, hogy az előadó saját maga is bizonyítottan képes részt venni a modern tudásanyag megteremtésében. Ez a tétel akkor igaz, ha nem egyes oktató vagy kutató személyiségekre lebontva értelmezzük, hanem a felsőoktatási intézmény egészére.

Azt is hozzátehetjük ehhez, hogy nem feltétlenül a Nobel-díjas tudós órái a legizgalmasabbak, nem feltétlenül azok a legjobb oktatók, akik a legmagasabb impakt faktort tudják felmutatni. Az intézmény, a kutató, oktató kollektíva egészére nézve azonban igaz, hogy a Galilei vagy Morgagni nevével fémjelzett egyetemek, vagy Eötvös Loránd

és Semmelweis Ignác felfedezéseit örökségként továbbvivő egyetemek hitelessége meghaladja azokéit, akik csak a mások által lefektetett tudományos tételek magyarázatával és interpretációjával büszkélkedhetnek.

A magyar nevezéktan talán mégis megalapozottan jelent meg 2006-ban a felsőoktatási törvényben, mivel egyrészt nem minden hazai felsőoktatási intézményben működik akkreditált doktori iskola, amely a magas színvonalú kutatómunka intézményes letéteményese, másrészt akkora különbségek vannak az egyes felsőoktatási intézmények között, hogy a „kutató” szóval valóban leválaszthatók az önálló tudományos eredményekkel nem büszkélkedhető intézmények.

A 2010-ben elfogadott hazai rangsor eredménye azért mégis tükrözi a törvényalkotói és a bírálói funkció közötti kisebb eltérést. A legjobb 5 felsőoktatási intézmény hivatalos minősítése ugyanis „*kutató-elit*” egyetem lett, míg a rangsor második 5 intézménye „*kiváló egyetem*” minősítést kapott. Az „elit” szó beemelésével a történet sajátos hangulatot és irányt kapott. Nem kétséges, hogy a „csak” kiválóan minősített egyetemek is eredményes kutatómunkát folytatnak, de ezek színvonala értékelhető módon elmarad az „elit” egyetemektől.

Mit is takarhat az „elit” szó ebben az értelmezésben? A „kutató-elit egyetem” megjelölés alapján jogosan gondolhatnánk, hogy a rangsor kialakításában a tudományos eredményeken (impakt faktor, idézettség, stb.) van a hangsúly. Nem! Jelen sorok írójának értelmezése szerint az ötövesi gondolat jegyében az az egyetem excellál, amelyik nemcsak az új eredmények létrehozásában első, hanem azok eredményes és hatékony továbbadásában is. A továbbadás itt nem az ismeretek pusztá átadását jelenti, hanem annak a *képességnek* a folyamatos továbbvitelét is, amellyel rátermett fiatalok (a tanítványok) lassan mesterekké érnek, és továbbviszik az universitas magistrorum et scholarium szellemét.

Nem véletlen, hogy a tehetséggondozás különösen nagy hangsúlyt kap a kutatóegyetemi cím elnyeréséért vívott harcban. Az az egyetem, amelyik nem rendelkezik határozott céllal és programmal a tehetséggondozás fejlesztésére, aligha lehet a jövő kutató- és oktatómunkájának letéteményese. Az elitegyetem fogalom tehát legalább az alábbiakat jelenti:

A tudományos kutatómunka terén kimagasló eredményeket elért egyetem (idézettség, impakt faktor, kimagaslóan magas életmű-indikátorokkal jellemezhető kutatók száma stb.).

A tehetséggondozás terén („elitképzés”) kiemelkedő eredményeket (hatékony megoldásokat) felmutató egyetem.

A tömegképzés terén elért, számszerűsíthető eredmények kiemelkedő minősége alapján is elitegyetemnek minősülő felsőoktatási intézmény (csak az az egyetem lehet elit, amely a tömegképzést is elit módon valósítja meg).

Végül, olyan jövőképet felrajzolni tudó egyetem, amely bizonyítja, hogy az intézmény fejlődése fenntartható. Ehhez olyan stratégiákat mutat be, illetve alkalmaz, amelyek garantálják a hallgatói utánpótlást, a munkaerőpiaci elvárások teljesítését és világszínvonalon is kiemelkedő kutatási eredmények elérését.

Melyik jogszabályban jelent meg először a kutatóegyetem fogalma?

V.1.1.4.: A magyarországi kutatóegyetemi fogalom rövid jogtörténeti áttekintése

A kutatóegyetem fogalma először a *felsőoktatásról szóló, többször módosított, 2005. évi CXXXIX. törvényben* látott napvilágot („A felsőoktatási intézmények alapfeladataként jelöli meg a törvény a hazai és nemzetközi hálózatok részeként folyó kutatást, a fejlesztést és innovációt, amely az oktatás megalapozásán túl szolgálja a tehetséggondozás, az utánpótlás-nevelés feladatát, a gazdasági-technológiai haladást és a tudomány fejlesztését. Új perspektívát és a minőség elismerését jelenti a „kutatóegyetem” minősítés elnyerésének törvény által biztosított lehetősége.”) A konkrét törvényi megfogalmazást az 5. § (6) bekezdése tartalmazta: „A tudományos életben kiemelkedő és elismert, az Európai Kutatási Térség kutatási tevékenységéhez kapcsolódó egyetem – a Magyar Köztársaság Kormánya (a továbbiakban: Kormány) által meghatározott feltételekkel – „kutatóegyetem” minősítést kaphat.”

A 2009/2010-ben érvényes törvényváltozat kiegészítette az eredeti fogalomértelmezést az alábbi módon: „5. § (6) A kiemelkedő színvonalú képzést nyújtó, a tudományos életben elismert, az Európai Kutatási Térség kutatási tevékenységéhez kapcsolódó egyetem – a Magyar Köztársaság Kormánya (a továbbiakban: Kormány) által meghatározott feltételekkel – „kutatóegyetem” minősítést kaphat. A „kutatóegyetem” jelentős hazai és nemzetközi kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységet végez, amelynek eredményét az oktatásba közvetíti, a tehetséggondozást a képzés minden szintjén kiemelt feladatként végzi, kiemelkedő teljesítményt nyújt a doktori képzés területén, valamint mind a kutatás, mind a képzés területén széles körű nemzetközi együttműködéssel rendelkezik, továbbá országos, illetve regionális vezető szerepet lát el.”

Melyik jogszabály rendelkezik a kutatóegyetemi minősítés adományozási rendjéről?

Az eredeti és a jelenleg hatályos törvény 153. § (1) bekezdése felhatalmazást ad a Kormánynak arra, hogy rendelettel szabályozza a kutatóegyetemmi minősítés feltételeit. Bár a kutatóegyetem fogalmáról, a minősítés megvalósításának lehetőségéről 2006-ban intenzív egyeztetések és tárgyalások zajlottak a felsőoktatási intézmények bevonásával, csak 2009 őszére készült el a részleteket tartalmazó kormányrendelet. [276/2009. (XII. 4.) Korm. rendelet a *felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény egyes végrehajtási rendeleteinek módosításáról*].

A „kutatóegyetemi kormányrendelet” tehát a felsőoktatási törvény végrehajtási rendeletébe [79/2006. (IV. 5.) Korm. rendelet a *felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról*] épült be, annak első, 1A-1D-ig terjedő §-aiba. A 4. §-t átfogó rész címe a következő: A „kutatóegyetem” minősítés adományozási rendje. Fontossága miatt az alábbiakban szó szerint idézem az adományozási rendre vonatkozó bekezdéseket.

1/A. § (1) Azok a felsőoktatási intézmények, amelyek az egyetemmi válás jogszabályban rögzített feltételein túlmenően további - a (2) bekezdésben és 1/B. § (5) bekezdésében meghatározott - minőségi kritériumoknak is megfelelnek, pályázati eljárás eredménye alapján hároméves időszakra „kutatóegyetem” minősítést kaphatnak.

(2) A „kutatóegyetem” minősítést pályázat útján azok az egyetemek

nyerhetik el, amelyek eleget tesznek az alábbi feltételeknek:

a) a folyamatos, stratégiai jellegű alap- és alkalmazott kutatás a felsőoktatási intézmény és szervezeti egységeinek többsége működésének meghatározó részét képezi;

b) jelentős hazai és nemzetközi kutatási, fejlesztési és innovációs tevékenységet végeznek, amelynek eredményeit magas hatásfaktoriú folyóiratokban és könyvekben, szabadalmakban, új eljárásokban, közhasznú alkotásokban jelenítik meg, és azokat az oktatásba közvetítik;

c) a tehetséggondozást a képzés minden szintjén kiemelt feladatként végzik, ezen belül is kiemelkedő teljesítményt nyújtanak a doktori képzés területén;

d) mind a kutatás, mind a képzés területén széles körű nemzetközi együttműködésekkel folytatnak.

1/B. § (1) A minősítési eljárás lefolytatására, a minősítés részletes követelményrendszerének kidolgozására az oktatásért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) Kutatóegyetemmi Minősítő Bizottságot (a továbbiakban: Bizottság) hoz létre. A Bizottság öt tagból áll. A Bizottság tagjai a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Rektori Konferencia, a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, a Felsőoktatási és Tudományos Tanács, és a Nemzeti Bologna Bizottság elnökei vagy az általuk kijelölt személyek.

(2) A Bizottság munkájában tanácskozási joggal részt vehetnek a Bizottság által felkért tudományos fokozattal rendelkező külső szakértők, valamint a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége, Vállalkozók Országos Szövetsége és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara által delegált egy-egy személy.

(3) A Bizottság a tagjai közül elnököt választ. A Bizottság ügyrendjét maga alakítja ki és közzéteszi az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján. A Bizottság határozatképes, ha az ülésén tagjainak a többsége jelen van. A Bizottság döntését a jelenlévő tagok több mint felének szavazatával hozza meg.

(4) A Bizottság részletesen kidolgozza a minősítés követelményrendszerét, a pályázók körét, és az értékelés módszerét, amit előterjeszt a miniszter számára jóváhagyás céljából. A pályázati kiírást a miniszter teszi közzé az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján.

A rendeletet 2009 decemberében óriási várakozás előzte meg, hiszen nyílt titok volt, hogy kihirdetése után igen gyorsan megszületik a *kutatóegyetemi pályázat* is, amelyet szokatlanul rövid határidővel lehet megpályázni, és a közelgő kormányváltás miatt gyors bírálati eljárás után lehet a támogatást elnyerni. Mivel előrelátható volt, hogy a pályázati adatszolgáltatás az egyetemi tevékenység legapróbb részleteire is kiterjed majd, érthető izgalommal várta minden lehetséges pályázó a szempontok megjelenését. Ezek szinte az utolsó pillanatban kerültek nyilvánosságra, annak ellenére, hogy rengeteg vita és egyeztetés előzte meg, illetve kísérte a szempontrendszer kidolgozását. A híres „tizennégy pontot”, amelyet az 1/B. paragrafus (5) bekezdése tartalmazza (a-n), az alábbiakban mutatjuk be:

„A részletes pályázati kiírás feltételrendszerét a következő értékelési szempontok alapján kell meghatározni:

a) tudományos fokozattal rendelkező, teljes munkaidőben

foglalkoztatott oktatók, kutatók aránya jelentősen meghaladja az egyetem működési feltételeként a felsőoktatási törvényben meghatározott mértéket, közöttük jelentős számban rangos hazai és külföldi tudományos és más alkotói díjakkal, címekkel kitüntetettek vannak;

b) a felsőoktatási intézmény főállású oktatóinak és kutatóinak többsége - a publikációk és a független hivatkozások száma alapján - nemzetközileg is jelentős alap- és alkalmazott kutatási tevékenységet és nemzetgazdaságilag fontos, hazai és nemzetközi hatású kutatási-fejlesztési tevékenységet folytat;

c) a felsőoktatási intézmény több tudományterületen, tudományterületenként több tudományágban folytat doktori képzést, és nemzetközi szintűek a doktori fokozat odaítélésének követelményei;

d) a felsőoktatási intézményben kiemelkedően nagy a doktori képzésben részt vevő hallgatók száma vagy aránya, és a doktori fokozatszerzési eljárást sikerrel teljesítők száma vagy aránya;

e) a felsőoktatási intézmény rendelkezik jelentős mértékű, hazai és külföldi, közvetlen megrendelésen alapuló, illetve pályázati támogatás formájában elnyert kutatási, fejlesztési és innovációs bevételekkel;

f) a felsőoktatási intézmény tudás- és technológiatranszfer tevékenységével szervezi, illetve erősíti a régióban a felsőoktatás és gazdaság kapcsolatát, hallgatói pályakövetési rendszert működtet;

g) a felsőoktatási intézményben az Magyar Tudományos Akadémia által támogatott kutatóhelyek működnek;

h) a felsőoktatási intézmény részt vesz az Európai Felsőoktatási Térség és az Európai Kutatási Térség programjaiban, az Európai Minőségi Díj követelményrendszerével összhangban támogatja a folyamatos minőségfejlesztést, ezzel összefüggésben figyelembe vehető az is, ha az egyetem vagy szervezeti egysége Felsőoktatási Minőségi Díjat nyert;

i) a felsőoktatási intézménynek jelentős külföldi felsőoktatási intézményekkel, kutatóhelyekkel kötött együttműködési megállapodásai vannak az oktatás és a kutatás terén;

j) a felsőoktatási intézmény idegen nyelvű képzéseket folytat, felkészült külföldi hallgatók és doktoranduszok képzésére, képzési programjaiban nemzetközi elismertségű hazai és külföldi oktatók is hirdetnek kurzusokat;

k) a felsőoktatási intézmény hallgatóinak meghatározó százaléka a képzés ideje alatt részt vesz az intézmény által elfogadott külföldi részképzésen, továbbá az intézmény az európai mobilitás program keretében részképzésre fogadja az Európai Unió tagállamok hallgatóit;

l) a felsőoktatási intézmény példamutató a minőségi oktatást segítő módszerek, technikák alkalmazásában - különösen a tutorális-rendszer, és az elektronikus tartalomfejlesztés terén;

m) a felsőoktatási intézmény átfogó tehetséggondozó programmal rendelkezik (kiválasztás, mentorprogram, tudományos diákkör, szakkollégium), hallgatói tanácsadó rendszert működtet;

n) a felsőoktatási intézményben nemzetközi hallgatói szakmai-

tudományos szervezet működik, a hallgatók eredményesen szerepelnek nemzetközi konferenciákon, szakmai versenyeken, és eredményeiket rangos hazai és külföldi folyóiratokban és könyvekben mutatják be.”

Végül, a teljesség kedvéért idézzük a rendelet utolsó bekezdéseit, illetve §-ait is.

(6) A pályázatokat szakértők értékelik, akiket az értékelésre a Bizottság kér fel. A szakértők szakmai szempontból pontozzák, és szövegesen értékelik a benyújtott pályázatokat. A Bizottság összegezi, a pontszámok alapján rangsorolja és elbírálja az értékelt pályázatokat, továbbá javaslatot tesz a díjazottakra.

(7) A „kutatóegyetem” minősítés adományozásáról a Bizottság javaslatára a miniszter dönt. A minősítés több egymást követő időszakra is elnyerhető.

I/C. § *A pályázattal kapcsolatos ügyviteli, koordinációs, szervezési, lebonyolítási feladatokat az Oktatási és Kulturális Minisztérium Támogatáskezelő Igazgatósága látja el.*

I/D. § *A „kutatóegyetem” minősítéssel rendelkező felsőoktatási intézmények részére külön eljárás alapján többlettámogatás adható.*

A rendelet megjelenése után a pályázati kiírás valóban igen gyorsan megszületett, és néhány hét alatt kellett a terjedelmében talán nem túl nagy, 60 oldalnyi pályázatot elkészíteni. A következőkben részletesen elemezzük a kritériumokat és az adatszerűen bekért minőségi mutatókat, előtte azonban idézzük fel a pályázat elkészítése és benyújtása, illetve az eredmény kihirdetése között eltelt időszak egyik igen fontos kérdését, amely tulajdonképpen jelen sorok írásakor sem zárult még le. A kérdés a fent idézett rendelet utolsó §-ára vonatkozik.

Melyik operatív program keretében írták ki „A felsőoktatás minőségének javítása a kutatás-fejlesztés-innováció-oktatás fejlesztésén keresztül c. pályázatot?

A kutatóegyetemi minősítéssel rendelkező egyetemeknek többlettámogatás adható. A legtöbb külföldi példa alapján joggal lehetett volna arra számítani, hogy a „címpályázat” automatikusan együtt jár valamiféle finanszírozási többlettel. Felmerült az is, hogy a cím birtokosai olyan módon juthatnak magasabb finanszírozási kvótákhoz, hogy számukra külön pályázatok jelennek meg, esetleg előnyösebb helyzetből pályázhatnak más egyetemek által is megcélozható forrásokra, ám nagyon hamar kiderült, hogy ez, legalábbis az első 3 éves ciklusban biztosan elmarad. Helyette a rendelet szerinti „külön eljárás” keretében juthatnak majd a felsőoktatási intézmények többlettámogatáshoz, mégpedig egy külön „pénzpályázat” formájában. Ezt a pályázatot a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) írta ki a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében „A felsőoktatás minőségének javítása a kutatás-fejlesztés-innováció-oktatás fejlesztésén keresztül” címmel.

Addig, amíg a címpályázat oldalain elsősorban az egyetemek múltját kellett bemutatni, és csak viszonylag rövid terjedelemben kellett foglalkozni a jövőképpel, a TÁMOP-4.2.1.B pályázatban kifejezetten jövőbeli kutatási célokat kellett megfogalmazni – természetesen nem hagyva figyelmen kívül a kutatóegyetemi összefüggéseket. Utóbbira hosszabb határidő maradt, de lényegében minden olyan felsőoktatási intézménynek, amely a címet és a pénzt is el akarta nyerni, egyidejűleg 2 pályázaton kellett dolgoznia. A felsőoktatási kormányzat és a pályázatok nem hagytak kétséget afelől, hogy e kettő szorosan összefügg a bírálati eljárás és a nyeresési esélyek

Melyik egyetem nem kapott „kutató-elitegyetem” minősítést? Melyik egyetem nem kapott „kiváló egyetem” elismerést?

Jó tudni!
Magyarországon elsőként, 2000-ben az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely kezdeményezésére került sor rangsorkutatásra. Azóta évente jelennek meg a FELVI-UNIPRESS-rangsorok egyre bővülő tematikával. Hazai felsőoktatási rangsorokat közül rendszeresen a HVG, Heti Válasz, Népszabadság.

tekintetében.

A döntésig, illetve annak áprilisi kihirdetéséig akár arra is lehetett számítani, hogy kiváló múltjuk miatt egyes egyetemek elnyerik a címet, de nem részesülnek anyagi támogatásban, míg mások (esetleg konzorciumi formában megrajzolt kutatási terveik alapján) annak ellenére nyertesei lesznek a pénzpályázatnak, hogy eddigi tevékenységük alapján nem szolgálnak rá a kutatóegyetemi címre. Mint ismeretes, a 12 pályázó közül 5 kapott „*kutató-elitegyetemi címet*” és tekintélyes összegű támogatást, további 5 „*kiváló egyetemi címet*” és valamivel kevesebb pénzüsszeget, míg kettő sem címhez, sem pénzhez nem jutott.

Hiller István oktatási és kulturális miniszter kutató-elitegyetem minősítést adományozott a *Semmelweis Egyetemnek*, a *Szegedi Tudományegyetemnek*, a *Debreceni Egyetemnek*, az *Eötvös Loránd Tudományegyetemnek*, valamint a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemnek*. Kiváló egyetem miniszteri elismerésben részesült a *Pécsi Tudományegyetem*, a *Szent István Egyetem*, a *Miskolci Egyetem*, a *Budapesti Corvinus Egyetem*, továbbá a *Pannon Egyetem*.

A kutatóegyetemi cím elnyerésének gyakorlati jelentősége elsősorban abban van, hogy a valóban kiemelkedő oktatási és kutatási teljesítményt nyújtó egyetemek ki tudjanak törni a közismert és súlyosan alulfinanszírozott helyzetükből, és felvehessék a versenyt az Európai Felsőoktatási és Kutatási Térség többi szereplőjével. A jelenlegi finanszírozási helyzet sajnos lesújtó. Anélkül, hogy mélyebben elemeznénk nyugat-európai társegyetemeink anyagi helyzetét (erről a kérdésről Dezső Tamás tollából számos kitűnő írás látott napvilágot az elmúlt hónapokban), megállapíthatjuk, hogy a létszám- és árfolyam-korrektció után átlagosan egy nagyságrenddel maradunk el ezek potenciáljától.

Nem vigasztaló tény, hogy az európai (pl. német) egyetemek is legalább egy nagyságrenddel csekélyebb anyagi lehetőségek birtokában működnek, mint tengerentúli társaik. A nagy amerikai vagy ausztráliai egyetemekhez képest tehát magyarországiak két nagyságrendnyi lemaradást könyvelhetnek el (Dezső szellemes hasonlata szerint ez már egy másik galaxis).

Nem meglepő, hogy a tudományos teljesítmény (és számos egyéb mutató) alapján készült nagyhírű, nemzetközi rangsorokban (pl. Shanghai Ranking, The Times Higher Education – QS World University Ranking, Webometrics) csak elvétve találkozunk magyar egyetemek nevével (ELTE, BME, SZTE), és akkor is általában a 200. helytől lefelé szerepelnek a rangsorokban. Ezek a rangsorok természetesen nem az oktatás minőségi vagy mennyiségi mutatóit veszik alapul, hanem elsősorban a tudományometriai adatokat. A finanszírozási helyzet alapján természetesen nem véletlen, hogy e rangsorokban elfoglalt helyünk nem kiemelkedően jó, ellenkezőleg: komoly eredménynek számít, hogy néhány hazai felsőoktatási intézmény egyáltalán megjelenik bennük. Ráadásul, oktatási, elitképzési mutatóink értékéből ezek a helyezések semmit sem vonnak le. Azt azonban látnunk kell, hogy a hazai kutató-elit- vagy kiváló egyetemi rangsor és a nagy világ-rangsorok más dimenzióban mérik és helyezik el egyetemeinket.

Vessünk egy pillantást ezek után arra, hogy milyen indikátorok alapján került sor a hazai kutatóegyetemi minősítésre. Az indikátorok egy része kiemelt jelentőséget kapott, ugyanis ezeknél a pályázónak

egy bizonyos határértéket feltétlenül el kellett érnie. A többi mutató értékét pontszámokkal jutalmazták a bírálók, és ezek összege szabta meg a pályázó intézmény helyét a rangsorban. Amint korábban jeleztem, a kutatóegyetemi cím elnyeréséhez döntő mértékben az elmúlt 5 év számszerű adatai estek latba, ezen indikátorokkal maximum 85 pontot lehetett szerezni. További 15 pontot ért egy tízoldalas „Vállalások, programok” című fejezet, amelyben a jövőképet és a terveket kellett körvonalazni. A kiírás szerint legalább a megszerezhető pontszám 70%-át, azaz 70 pontot el kellett érni ahhoz, hogy a pályázat érdemi bírálaton mehessen keresztül.

Sok vita előzte meg azt a kérdést, hogy melyik legyen az a legkisebb szervezeti egység, amely a pályázatban részt vehet. A tudományegyetemek heterogén kari felépítése okán kézenfekvő volt az a lehetőség, hogy karok pályázhassanak, de a pályáztató végül – helyesen – úgy döntött, hogy csak egyetemek nyerhetik el a címet. A kari heterogenitásból fakadó előnytelenések kiküszöbölésére viszont az a megoldás született, hogy a pályázók „kimazsolázhatták” a legjobb paraméterekkel büszkélkedő karaikat, azzal a megkötéssel, hogy „*a pályázatban bemutatott szervezeti egységekben foglalkoztatott főállású oktatók, kutatók száma meghaladja az intézményi oktatói, kutatói létszám 50%-át*”. E megszorítással el lehetett kerülni azt a másik végletet, hogy egy sokkarú egyetem egy vagy néhány kiemelkedő paraméterrel rendelkező karral az egész intézmény számára megszerezze a címet, holott az egyetem összesített mutatói ehhez gyengék lettek volna.

Öt kiemelt paramétert tűzött ki a pályáztató, amelyeknek el kellett érni egy minimumértéket. (Közülük legalább 3-nak el kellett érnie a minimumértéket ahhoz, hogy a pályázat részt vehessen a bírálati eljárásban.) Az első a *minősítettek aránya* volt az oktatói, kutatói státuszban lévő személyekhez képest. Ennek az adatnak meg kellett haladnia az 50%-ot, de az elnyerhető pontszám kiszámításánál a bírálók differenciáltan kezelték az MTA-tag, az MTA doktora és a PhD- (kandidátusi) fokozattal rendelkező kutatók számát. Nem kétséges, hogy a tudományos minősítésű munkatársak aránya megbízhatóan tükrözi az egyetem (a nevesített karok) kutatási potenciálját.

Fontos paraméter volt még az egyetemen működő *akadémiai kutatóhelyek* (TKI) és *doktori iskolák* száma. Előbbinél 3, utóbbinál 5 volt a minimálisan elérendő érték. Nyilvánvaló, hogy e paraméterek is kitűnően „méri” az egyetem tudományos aktivitását, mivel mind az MTA, mind a Magyar Akkreditációs és Felsőoktatási Bizottság szigorú kritériumok alapján döntött a támogatott kutatóhelyek, illetve doktori iskolák alapításáról és akkreditálásáról. A doktori iskolák törzstagjainak el kellett érnie az 50-et, ami azért különösen jó indikátor, mert egy kutató, bármilyen kiváló adottságokkal és eredményekkel rendelkezik is, csak egy felsőoktatási intézményben szerepelhet törzstagként.

Ezen felül a törzstagi minősítés szempontjai önmagukban is nagyon szigorúak, mert nemcsak friss közleményekkel igazolható, eredményes tudományos aktivitást követelnek meg, hanem kiemelkedő PhD-képzési mutatókat is. Akinek tehát nincsen elegendő végzett doktori hallgatója, az nem lehet törzstag, következésképpen nem is szerepeltethető a pályázatban. Végül, az egyetem *K+F+I-bevételei* jelentettek egy szűrőt az alkalmasság megítéléséhez. Annak az egyetemnek, amely jó eséllyel kívánt indulni a címpályázaton, legalább olyan mértékű „külső” támogatást

kellett tudnia felmutatni, amely saját költségvetési bevételeinek 5%-át meghaladja.

A benyújtott pályázatok értékeléséről nem látott napvilágot semmilyen hivatalos dokumentum, így nincs információnk arról, hogy a nyertesek milyen pontszámokkal érték el az eredményt. Támponatul mindössze Pálinkás Józsefnek, az MTA elnökének (egyben a Kutatóegyetemi Pályázati Bírálóbizottság elnökének) szóbeli közlése szolgálhat, aki 2010. június 22-én a „Kutatási kiválóság Magyarországon” címmel megrendezett konferencián az egyetemek nevének említése nélkül grafikonon bemutatta a pályázók kulcsadatait. Ebből a beszámolóból világosan kiderült, hogy a kutató-elitegyetemi, valamint a kiváló egyetemi címet elnyert 5-5 intézmény 2, markánsan elkülönülő csoportot alkotott.

Az alábbiakban röviden kitérek a többi, nem kiemelt pályázati szempont ismertetésére. Négy fő indikátorcsoportban kellett bemutatni az intézményre jellemző adatokat. A *kutatási kapacitás* csoportban szerepelt a már említett, MTA-kutatócsoportok száma és a minősített kutatók száma (10 pont). A *kutatási infrastruktúra* színvonaláért 4 pontot lehetett szerezni. A kiírásban nem szerepelt, hogy milyen részletesen kell (lehet) ismertetni a vonatkozó adatokat. Álláspontom szerint itt a pályázás időpontjában rendelkezésre álló kutatási eszközök regiszterét volt célszerű megadni. A számszerűsítéshez ezek beszerzési (nyilvántartási) értéke jelenthetett segítséget, de értelemszerűen nem lehetett könnyű e paraméter értékelése, pontozása.

Nehéz kérdés a nemzetközi és hazai folyóiratok *szerkesztőségi tagságai* és tudományos szervezetekben viselt *tisztségek* elemzése. A rendelkezésre álló idő rövideje miatt nyilván nem volt lehetséges teljesen időszerű adatok bekérése. Ráadásul semmilyen differenciálásra utaló kérdést nem tett fel a pályázató az intézményekhez. Nem mindegy ugyanis, hogy valaki alapító főszerkesztője-e egy nemzetközi tudományos folyóiratnak, vagy közönséges tagja-e egy hazai folyóirat szerkesztő bizottságának. (Nem beszélve arról, hogy sokan tartják nyilván és örömmel jelzik, hogy milyen folyóiratok felkérésére végeztek bírálati munkát.)

Hasonlóképpen, bizonytalanság övezheti a szervezeti tisztségek értelmezését is. Nyilvánvaló, hogy az elmúlt 5 évben érvényes tisztségekre kellett rákérdezni, de nem mindegy, hogy valaki ezen idő alatt folyamatosan betöltötte-e azt, vagy éppen a pályázat évében nevezték ki. A válaszok itt a pályázó leleményét vagy nyilvántartási (esetleg adatbekérési) teljesítményét tükrözheték, de semmiképpen sem tekinthető e 2 indikátor perdöntőnek. Talán ezért is lehetett a kettőre együtt összesen mindössze 3 pontot szerezni.

Ugyanilyen kevés támponatot (és bírálati pontot) kaptak a pályázók az *országos díjak, ösztöndíjak, kitüntetések* és kiemelkedő *szakmai elismerések* összegyűjtéséhez. Előbbiek még viszonylag könnyen standardizálhatók, de a szakmai elismerések fogalmát a pályázók a Nobel-díjtól a konferencia-előadásra történő felkérésig értelmezheték, ennek megfelelően vajmi kevés esély volt itt az objektív összehasonlításra és értékelésre. E pontokat sokkal részletesebb útmutatás mellett kellett volna kidolgoztatni, adott esetben akár a forrásadatokra történő egyértelmű utalások formájában.

A címpályázat különlegesen kiemelt indikátorcsoportja volt a *doktori képzés és a tehetséggondozás* témaköre. A doktori iskolák és a

törzstagok számáról már volt szó, és ezek a legfontosabb, értékhatárhoz kötött paraméterként szerepeltek a pályázatban. A doktori képzésben részt vevő hallgatók száma tipikusan olyan extenzív paraméter, amely a minőségről nem sokat árul el, sokkal inkább tükrözi az egyetem méretét. Az űrlapon külön kellett megadni a nappali és a levelező hallgatók számát, amelyek valamivel differenciáltabb képet adnak. A nappali hallgatók számát elsősorban a keretelosztási algoritmus gondosan kimunkált, minőséget tükröző, de alapvetően „függő” szempontjai határozzák meg, míg a levelező hallgatók többnyire költségterítéses képzésben vesznek részt, akiknek a felvételét elsősorban a fizetőképesség és az intézmény toleranciája, befogadóképessége szabja meg.

Az „*egyéni képzésben*” részt vevő hallgatók számát is külön kellett megadni. E fogalom-meghatározás nem volt teljesen egyértelmű, ugyanis a legtöbb doktori iskola szabályzata megengedi, hogy olyanok is kaphassanak fokozatot, akik szervezett képzésben nem vesznek részt, hallgatói (doktoranduszi) jogviszonyt nem is létesítenek velük, ám minden fokozatszerzési kritériumnak (pl. közlemények impakt faktora, doktori szigorlat) megfelelnek, és szabályosan megvédik az értekezésüket. Ezek a fokozatszerzők kreditpontokat nem gyűjtöttek, kurzusokat nem látogattak, tudásukat egyénileg szerezték meg, vagyis általában semmilyen képzésben nem vettek részt.

Vitatható, hogy e személyek milyen súlyfaktorial számíthatók be az intézmény minősítésébe, hiszen felkészülésükért az egyetemek igen különböző, egyénenként is jelentősen eltérő munkaráfordítást könyvelhetnek el. Szerencsésebb lett volna a képzés nélküli fokozatszerzők és az egyéni képzésben részt vevő hallgatók fogalmát elkülöníteni és eltérő súlyfaktorial számolni. A hallgatói adatokkal összesen 7 pontot lehetett szerezni.

Lényegesen kevesebb pontot jelentett a *hallgatói kiválóság* és a *tehetséggondozás* 3 paramétere. Az *OTDK-helyezések* és a *Pro Scientia* aranyérmek száma viszonylag jól kvantifikálható, objektív indikátoroknak tekinthetők. Természetesen a nagy egyetemek, tudományegyetemek kilátásai eleve jobbak ezen a téren (is), mégis itt valóban igazi, minőséget tükröző értékek hasonlíthatók össze. A tehetséggondozás és a szakkollégiumok mutatószámai, a mentorprogramok mérés technikai értelemben már jóval lazább fogódzókat nyújtanak. Az egyetemek belső szabályzatai határozzák meg, hogy milyen követelmények alapján tekinthető valaki ilyen program résztvevőjének – legyen szó oktatóról vagy hallgatóról. Emiatt, ezen indikátorok elsősorban a tehetséggondozó programok egymásra épülésében, szerveztségében térhetnek el egymástól, illetve abban, hogy egyáltalán rendelkeznek-e az egyetemek ilyen programokkal.

Ugyancsak 3 pontot lehetett szerezni az *idegen nyelvű képzések* és a *nemzetközi mobilitási programok* elemzésével. A részleteket a pályázó intézményekre bízta. Mindkét paraméter esetében a pályázató összehasonlíthatta az adatokat a magyar nyelvű képzések megfelelő adataival, és ebben az értelemben a mutatók nemcsak „extenzív” hanem közvetlenül összehasonlítható adatokat is eredményeztek. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy a kérdésseltevés és a lehetséges válaszok meglehetősen nagy szabadságfokot engedtek az intézményi adatszolgáltatásnak.

Csak példaként említem az idegen nyelvű „kurzusokat tartó oktatók

száma” megnevezésű indikátort. Ebben a körben a kurzusvezető és az esetleg csak egy előadás vagy gyakorlati bemutató megtartására felkért oktató egyetlen értéket jelentett a megadható számban, akkor is, ha a kurzusvezető, pl. több kurzust irányított. Az értékelésnél nyilván nagyon sok múlt a bírálók körültekintésén, és azon, hogy mennyire próbálták meg a közölt adatokat valódi mondanivalójuk szerint értékelni, illetve azon is, hogy mennyire kimerítő részletességgel fogalmazta meg a pályázó az intézményére vonatkozó adatokat. A „jó szándékú” adatszolgáltató egyet tehetett: a korrekt adatok definíciójában szerepeltette saját értelmezését, amelyet a bírálók az összehasonlítás során vagy figyelembe vettek vagy nem.

Nagyon fontos adatszoportot jelentett a *publikációkra* vonatkozó harmadik paraméter-modul. Nyilvánvaló, hogy a kumulatív értékek a leghatározottabban az egyetem méretének, kutatói létszámának a függvényei, de természetesen az egyes kutatók produktivitásával, tehát a mennyiséggel is szorosan összefüggenek. A „kevert” hatások miatt az adatok nehezen értelmezhetők. A hazai és nemzetközi (idegen nyelvű) *publikációk* száma esetében egy szám megadása biztosan nem tükrözi a valódi értékeket, ebben ugyanis azonos értéket képvisel egy Nature-cikk a maga 20 és 30 közötti impakt faktor értékével és egy magyar szerkesztőség által megjelentetett, impakt faktor nélküli cikk, amelyet történetesen angol nyelven hoztak nyilvánosságra.

A maximálisan megszerezhető 7 pontért még a hazai és külföldi monográfiák számát is meg kellett adni. Itt a monográfia definíciója éppúgy bizonytalan volt, mint az, hogy az intézmény oktatója, kutatója egyedüli szerzője vagy szerkesztője a műnek. További értelmezési bonyodalmat jelenthet annak eldöntése társszerzős munka esetében csak az adott egyetem munkatársai szerepelnek a szerzők között, vagy netán több egyetem közös művéről van szó.

A modern tudományometriai elemzések két *kulcsadatához* érkeztünk el. Hét pontért lehetett küzdeni a nemzetközi és a hazai *hivatkozásokkal* és az *impakt faktorokkal*, illetve a „*más módon bizonyítható*” hatással. Eltekintve attól a vitától, amely a fenti paraméterek értelmezése és jelentősége körül folyamatosan zajlik a tudományos közvélemény előtt, a fentiekben megfogalmazott bizonytalanságok itt is felmerülnek. Miképpen lehet megállapítani, szűrni az egy egyetem több karán, intézetében megszületett cikk hivatkozási és IF-adatait?

Abból a szempontból is aggályos ez a kérdés, hogy a közreműködő szerzők között sokszor más egyetem alkalmazottai is szerepelhetnek. Az is előfordulhat, hogy a közleményt a pályázó egyetem olyan karának közalkalmazottja írta, amely nem kapott helyet a pályázatban „szerepeltetett” karok között. Feltéve, hogy a pályázó egyetemek teljesen jóhiszeműen szolgáltatnak adatot, kétséges, hogy bármilyen körültekintő bírálat is képes-e az esetlegesen hibás értelmezésből fakadó hiányosságok azonosítására. Mondhatjuk persze azt, hogy a hibák, tévedések egy-egy intézmény esetében hasonló jellegűek, és összességükben kioltják egymást, de mégis jogos némi szkepszis az adatok és az értékelés megbízhatóságát illetően – különösen akkor, ha a pályázáshoz és a bírálathoz rendelkezésre álló idő rövidségét vesszük alapul. A „más módon bizonyítható hatás” fogalmához már nem is teszünk hozzá semmit. Mit fogadhat el, és mit utasíthat vissza ebben a kategóriában a tisztességes bíráló?

Pontatlansága, aluldefiniáltsága ellenére talán a legértékesebb a

„kiemelkedő idézettségű kutatók neve és idézettsége” megnevezésű paraméter. Ez az az adat, amely arcot ad az intézménynek. A szakma kiválóságai, országos ismertségnek vagy világhírnék örvendő képviselői talán akkor is nagyon sokat nyomhatnak a latba, ha a bizonyíthatóság egyelőre még nehézségekbe ütközik. A tudományág-specifikus adatok egyébként sem egykönnyen hasonlíthatóak össze, de az ismert nevek nagyon is alátámaszthatják az intézmény elismertségét. Más kérdés, hogy a pontozásnál miképpen juttatható érvényre ez a szempont.

Elismerésem és aggályaim hasonlóak az *elmúlt 5 év 10 legjobb publikációjával* kapcsolatban. Mi is a legjobb? Jelen sorok írója kutatóként jegyez olyan cikket, amely alacsony impakt faktorú folyóiratban látott napvilágot, mégis jelentős idézettséggel bír, de olyat is, amely kiemelkedően magas impakt faktorú folyóiratban jelent meg, idézettsége azonban szerény. A kumulatív impakt faktor kiszámítása esetében az első cikk számít jobbnak, a hatás szempontjából azonban az utóbbi. Az intézményre volt bízva az IF kontra citáció vita feloldása. Talán jó is, hogy a definíció nem volt ennél világosabb – feltéve persze, hogy a bírálók pontosan értették (és figyelembe is vették) az értékelési lehetőségek diverzitását.

Az említett publikációs adatok esetében a korrekt értékelés garanciái között a *hiteles adatbázisban való szereplés és dokumentáltság* kikényszerítése feltétlenül bizalmat ébresztő szempont volt. Megjegyzendő, hogy amíg a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) nem lesz kötelező (és egyetlen) hiteles publikációs adatforrás, addig nem lesz könnyű ebben a körben lényeges előrelépést tenni. Megjegyzésre érdemes, hogy a kérdésfeltevésnek 2 sarkalatos pontja is van: az egyik a tudományágankénti csoportosítás kényszere, amely az egyes tudományágak közötti értelmezési eltéréseket helyére teheti, a másik pedig az a megkötés, hogy a szerzőknek főállású munkahellyel kell rendelkezniük a pályázó egyetemen. A megkötések betartásának ellenőrzése adminisztratív szempontból minden további nélkül lehetséges, aggályt csak az ellenőrzéshez rendelkezésre álló idő rövidege teremthet.

A múltat firtató kérdések, illetve indikátorok között a negyedik helyet az *alap- és alkalmazott kutatási, fejlesztési és innovációs (K+F+I) támogatásokra és bevételekre* vonatkozó 4 kérdés foglalta el. Az indikátorcsoport arra ad felvilágosítást, hogy az intézmény a fenntartó által rendelkezésre bocsátott költségvetési támogatáson felül milyen forrásokat tud hatékonyan igénybe venni fejlesztési érdekében. Mint tudjuk, a külső források igénybe vétele kiemelt pályázati szempont, amennyiben legalább 5%-osnak kell lennie a pályázati részvétel biztosításához. Az összesen elérhető 20 pontból 18-at konkrét adatokkal (pályázat, futamidő, elnyert pénzösszeg stb.) lehetett elérni, további 2 pont maradt a felsőoktatás és gazdaság kapcsolatát erősítő tudás- és technológiatranszfer szervezetek bemutatására.

A pályázató logikus előrelátásából fakadóan a pontok jelentősen nagyobbik részét az objektív pénzügyi adatokkal lehetett megszerezni, míg lényegesen kisebb hatása volt az ehhez szükséges szervezet bemutatásának. Ismerve az adatszolgáltatás objektív nehézségeit, csak helyeselni tudjuk a pontszámok kiosztásának arányait, ugyanakkor nem lehet elhallgatni, hogy a „fund-raising” szervezetek léte, szerepe és felelőssége egyre nagyobb szerepet tölt be az intézet gazdálkodásában.

A sok pályázati lehetőség figyelése, közhírré tétele, kihasználása

elsőrendű szempont minden intézmény életében. Legalább ennyire fontos szervezeti kérdés a pályázatokon való részvétel koordinálása. Az egyéni (kutatólaboratóriumi) pályázatok (pl. OTKA, ETT) esetében ilyen koordinációra nincsen szükség.

A felsőoktatási intézmények kutatómunkája eredményességének igen fontos mutatója az *elnyert pályázati pénzek* éves összege. Természetesen a hazai és külföldi „grant money” fogalma nemcsak a konkrét kutatási támogatásokra, hanem a fejlesztési és innovációs tevékenységek kapcsán elnyert pályázatok legszélesebb körére vonatkozik. Az adatszolgáltatást mindenképpen megkönnyíti a forrástípusok esetében az „egyéb” kitétel. A lényeg tehát az, hogy mindazon pénzek ideértendők, amelyek nem az intézmény oktatási és szolgáltatási feladatainak ellenértékeként érkeznek be kívülről (pl. idegen nyelvű oktatásért beszedett tandíjak).

A már említett viszonyszám (vagyis ezen K+F+I-bevételek aránya a költségvetési bevételekhez) kiszámítása során a költségvetési oldalon ugyancsak figyelmen kívül hagyhatóak a hallgatói juttatások és az OEP-bevételek. Túl azon, hogy ezen arányszámnak 5%-nál magasabbnak kellett lennie, értékével maximálisan 6 pontot lehetett szerezni. Ugyanennyi pontot ért az *elmúlt öt évben szerzett összes pályázati bevétel* összege (amelyet egyébként éves bontásban és forrástípusonként kellett megadni). Az ÚMFT (Új Magyarország Fejlesztési Terv) K+F-pályázatai keretében szerzett támogatások ezen felül további 6 pontot értek. Viszonylag kevés (2) pontot lehetett szerezni a *tudás- és technológiatranszfer* szervezetek bemutatásával, amelyen belül a hasznosított szabadalmakat és a gazdasági együttműködések is meg lehetett jelölni.

A címpályázati koncepciónak megfelelően mindössze 15 pontot lehetett szerezni a *vállalásokkal és programokkal*. Ez logikus következménye annak, hogy az eddigi indikátorok viszonylag objektíven tükrözik az egyetem potenciálját és eredményeit is, a „vállalások” könnyen tévedhetnek olyan területre, ahol nehezen lesznek számon kérhetőek, így jóval kevesebb konkrétum jeleníthető meg e körben. A megadott szempontok között nagy hangsúlyt kapott annak bemutatása, hogy mennyire *fenntartható*, illetve *bővíthető* a mérhető tudományos teljesítmény, a nemzetközileg elismert K+F tevékenység, az utánpótlás-nevelés – különös tekintettel a doktori képzésre –, végül a gazdasági szempontból is mérhető K+F-tevékenység.

A vállalások megfogalmazásánál be kellett mutatni, hogy (1) a fenti területeken *milyen célokat* tűz ki az egyetem, ezek miért fontosak és milyen hatással lehetnek a minőségi fejlődésre, illetve milyen kockázatok azonosíthatók. Ki kellett térni arra, hogy (2) *milyen módszertannal* kívánják elérni a kitűzött célokat, és ezeket milyen indikátor-értékekkel lehet jellemezni, végül (3) ismertetni kellett a célok megvalósításához szükséges *erőforrás-igényt*, és azt is, hogy milyen *stratégiaja* van az egyetemnek ezek biztosításához.

A vállalások rész belső struktúrájára vonatkozó utalásokat nem kaptak a felsőoktatási intézmények, a terjedőség elkerülésére mindössze a nagyon szoros terjedelmi korlátok betartása szolgált. Egy újabb pályázati forduló esetében az adott egyetem pályázatának bírálata során nyilván érdemes lesz az előrejelzéseket összevetni a ténylegesen megvalósuló eredményekkel, amelyek – ha megint 5 évre tekintenek vissza – tartalmazzák a cím birtokosaként, a 3 éves periódus alatt elért teljesítményeket is.

Végezetül megállapítható, hogy valamennyi pályázó számára hasznos lehetett az indikátorok összegyűjtése, mivel megszületett és mindenki által beláthatóvá vált az igény az ilyen jellegű számadatok korrekt kimutatása iránt. Emellett, mintegy tükröt tartott a pályázat az egyetemek vezetői elé. Erősségeik, gyengeségeik felmérése feltétlenül hozzásegítheti őket ahhoz, hogy a cím elnyerésétől függetlenül növeljék teljesítményüket, és tudatosan emeljék a minőségi mutatókat. Ennyiben a pályázat sikeres volt. Nagyon fontos azonban az, hogy a pályázók pontosan és előre tudják, hogy a siker milyen előnyökkel jár. Okvetlenül tisztázni kell, hogy a cím magasabb költségvetési támogatással jár majd, netán speciális pályázaton való részvétel lehetőségét adja meg, vagy mindössze „réztáblát” és presztízsnövekedést jelent, és a forrásnöveléshez külön kutatási pályázatra van szükség.

Irodalomjegyzék

2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

276/2009. (XII. 4.) Korm. rendelet a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény egyes végrehajtási rendeleteinek módosításáról

79/2006. (IV. 5.) Korm. rendelet a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról,

Pályázati felhívás "kutatóegyetem" minősítés elnyerésére. Oktatási és Kulturális Minisztérium. 2010. január 11.

<http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/archivum/kutatoegyetem-minosites>

Pálinkás József: Kutatás és versenyképesség. „Kutatási kiválóság Magyarországon” című konferencia, 2010. június 22., ELTE, Budapest.

Dezső Tamás: Kutatóegyetemi perspektívák. „Kutatási kiválóság Magyarországon” című konferencia, 2010. június 22., ELTE, Budapest.

A magyar tudomány helyzete a felsőoktatási intézmények szemszögéből. Készült a Magyar Tudományos Akadémiának a magyar tudomány általános helyzetéről szóló beszámolójához a Magyar Rektori Konferencia Egyetemi Tagozat 2009. június 16-i ülésére.